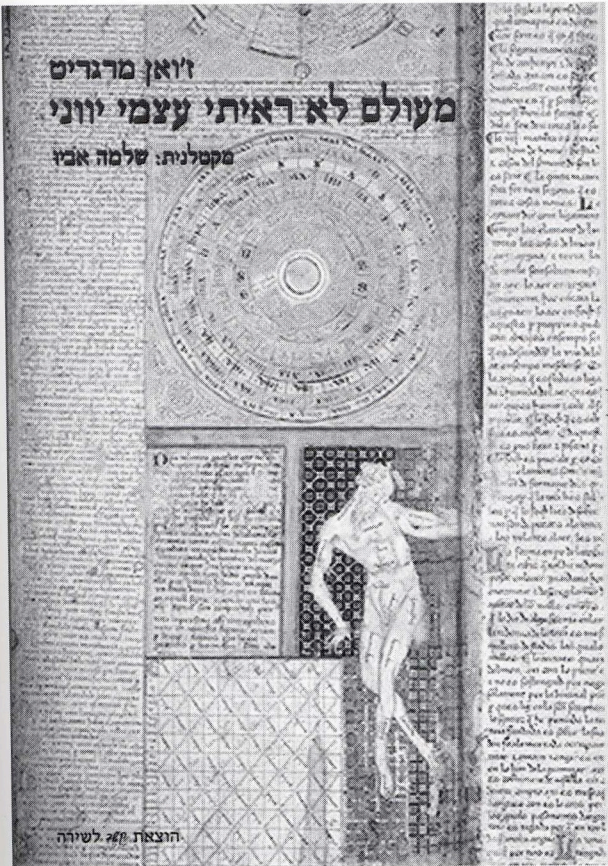

גילגול עתיק של נשמה

ז'ואן מרגריט, "מעולם לא ראיתי עצמי יווני", מקטלנית: שלמה אביו, הוצאת קשב לשירה, 2004

שולמית חוה הלוי

זיכרון חד כתער

הדימוי של שנים ניגרות בדומה לציוריו הידועים של דאלי, אמן קטלאני אף הוא, מופיע בשיר "אל תשליך מכתבי אהבה": "...פנים חשוקות, נבונות ויפות, / הגנוזות כך יצללו בראי. / שנים ניגרות ומספרן יגע. / אתה תתרושש, תאבד גם את השירה..." (63).

מרגריט אינו מאבד את השירה, וכאב הזיכרון חד כתער. את השיר "פרופסור בוננטורה בסגודה" בו הוא זוכר את מורהו השכול עם השכול הטרי שלו, הוא פותח במילים "אני זוכר אותו גבוה גדול

מה יפים ומרגשים הם שיריו של ז'ואן מרגריט, בתרגומו המופלא מקטלנית של ידידו הקרוב, המשורר שלמה אביו. מאחר ואת השירים בחר אביו, הריהם משקפים במידה לא מעטה גם את המתרגם. לספר מבוא משל המחבר, ואחרית דבר משל המתרגם, אבל השירים חזקים ויפים בזכות עצמם ואינם נזקקים להקשרים הגיאוגרפיים, או הביוגרפיים, אף שכמובן אלה שופכים אור נוסף. כדאי לקרוא להיכנס היישר לשירים ולהטמיע אותם אל תוכו. התכנים מקיפים את החוויה הקיומית של כל אדם: אהבה, יופי, אובדן ושכול, פוליטיקה, עבר והווה. עולם הסמלים הנשקף מן השירה ייחודי ומלא קסם. המשורר עובר בדרכו הפואטית בתקופות שונות כמו היה גלגול עתיק של נשמה מכל המקומות האפשריים.

איש לא יפרום את שכחך

בשיר אודיסאוס במימי איתקה (70) "אתה קרב לאי. זמן מכה / באודיסאיה, ים מכה בצוקים. / איש לא טווה מעולם את העדרך, / איש לא יפרום את שכחך." ונושא הזמן עולה הרבה בשירים, הן בהיבט פילוסופי והן בהיבט אישי של הזקנה ומוראותיה: בשיר אהבה וזמן (35) "היזכר בעת בה טרם ידעת / כי החיים לא ירחמוך. / אהבה וזמן: הזמן בנו / חול נחל, שאט-אט / מוחה את תואי החוף." והלאה: בשיר הגיל האדום (36) "זמן רב כדי להבין שכבר מאוחר / לאהבה הגדולה, שמעולם לא חיית / תור זהב..." ובהמשך "כיסית בשכחה את כל המראות / כנהוג בבתי נפטרים..." "מעניין לציין שהמנהג לכסות מראות בבתי נפטרים, מיוחס במרבית הפזורה הספרדית בעולם לצאצאי האנוסים ואינו נהוג במשפחות של קתולים רגילים. והנה, הוא מוזכר כאן בטבעיות מוחלטת, כדבר המובן מאליו. אציין שגם לסופר חורחה לואיס בורחס סיפור קצר בשם Espejos velados, דהיינו, מראות מכוסות. אף שהסיפור עצמו אינו עוסק במנהג הנהוג בבתי נפטרים, ההפנייה הפסיכולוגית קיימת. החוקר חוזה פאור, מכרו האישי של בורחס, הירבה לכתוב אודות האסטרטגיה הקריפטו-יהודית בכתביו וכתב עליו שהוא אחרון הסופרים הגדולים מצאצאי האנוסים. מעט מאד נחקר אודות יסודות קריפטו-יהודים בספרות ספרד ופורטוגל ומושבותיהן בחמש מאות השנים האחרונות. אין לדעת אם אכן בזאת מדובר בשיר שלפנינו, אבל חשוב להעלות את הנושא ולחקור, מעבר לסלסטינה ולטרוונטס שנחקרו ע"י פאור ואחרים. לדעת חוקר מרחיק לכת זה, ההשפעות הספרותיות של החוויה באות לידי ביטוי אף אצל יוצרים שאינם מודעים שהם מצאצאי אנוסים הן בהיבט התרבותי-ספרותי והן בהיבט הלשוני.

מידות / ...תמיד נהג לפתוח את הרצאתו במילים / בוקר טוב רבותי.
היום מלאו כך וכך / שנים. כך וכך חדשים, כך וכך ימים / למות בתי.
ואז היה מוחה דמעה. / ...כמה זמן חלף מאז שכבודו אינו מונה זמן?
/ ...לבתי מלאו היום חדשים, / שלשה ימים ושש שעות / מאז שנעצה
יסודות עמוקים במות.

אצטט גם מתוך הבלדה על מונט ג'ואיק, בית הקברות היהודי של
ברצלונה שהיום הוא פארק (44): "מונטג'ואיק שבתוכי זוקר דיוקן
כולט / שבו אני מזהה את צילי..." ובהמשך: "זכרונות טמונים בי כמו
בבור קבר / והורד נוצר את צעדי הקרבנות והרוצחים. ... "אלה
הימים האבודים. אני מתחיל להוקיר / עכשיו בחורבנו — את הזמן...
אני מוקיר את פנסי המשי התמירים, את מפלי / האור ופכפוך המים
של האלהמברה / השייכת לעידן המחר. // ההר הוא אשמה בלבה של
העיר. / אני מניח יד יגעה על תותח ארד / וחש איך מגיח מתוכי הר
אילם, / צופן בחיקו את ההיסטוריה של כולם."

צו גירוש מאלהמברה

מעניין האיזכור של האלהמברה, הארמון בגרנדה משם יצא צו הגירוש
בשיר זה שזור הזמנים, העוסק בעיקר בימי פרנקו ורדיפותיו, אבל גם
הד היהודים האבודים עולה בו כמאליו.

קטלוגיה, שהייתה מקורבת תרבותית לפרובנס במובנים
מסויימים, ואשר בה התקיימה תרבות יהודית מפוארת, שמה לה
קץ כבר בסוף המאה ה-14. בבנייני העירייה עוד אפשר לראות
שרידי מציבות קברי יהודים. אכן, ההר הוא אשמה בלבה של העיר.
אבל השנים מתקנות עצמן, והערגה אל מה שהיה ואבד טמון בכל
פינה. והנה תרגום הספר, שאגב את שמו — מעולם לא ראיתי עצמי
יווני — בחר המתרגם על פי שם אחד משירי הקובץ, על דרך
ההשאלה הרחוקה קמעא, הריהו בבחינת "יפת אלהים ליפת, וישכון
באהלי שם".

רק משורר מחונן יכול לכתוב

את השיר "פואטיקה" (59) רק משורר מחונן יכול לכתוב בלי שידרדר
עצמו לקיטש, ורק מתרגם מופלא יכול לשמר מפני אותה מלכודת.
הרי לכם יופי צרוף. "בצאתך לבקש יופי תמצא בדידות. / כשתתקל בו
הוא ימוג בהותירו / אבקת פרפר באצבעות. / שוב תחזר אחר אותו
זוהר / שלבך מכיר מתוכו, כמו / את הברק, שלהרף עין, עד כלות /
האופק יאיר את המציאות".